

*İqtisadiyyatı güclü olan
dövlət hər şeyə qadirdir*

**Ümummilli lider
HEYDƏR ƏLİYEV**

*Azərbaycanın uğurlu iqtisadi inkişafı
artıq gerçəklikdir, faktır və gələcəkdə
bizə böyük imkanlar gətirəcəkdir*

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti
İLHAM ƏLİYEV

MİRDAMƏD SADIQOV

MALİYYƏ POTENSİALI:

**FORMALAŞMA VƏ
AQRAR SAHƏNİN
PRİORİTETLİYİ**

BAKI-2009

Elmi redaktor: S.V.Salahov
i.e.d., professor

Rəyçilər: D.A.Bağirov
i.e.d., professor

E.Ə.Balayeva
i.e.n., dosent

M.M.Sadıqov «Maliyyə potensialı: formalaşma və aqrar sahənin prioritetliyi». Bakı, 2009, 294 səh.

Kitabda maliyyə potensialı və onu formalaşdıran amillər, aqrar sahənin maliyyə təminatı, aqrar sənaye kompleksində vergi rejimi səciyyələndirilmişdir.

Maliyyə potensialının formalaşması və borc siyasəti məsələləri açılmış, aqrar sahənin prioritetliyi şəraitində regionların maliyyə potensialından istifadə məsələlər tədqiq olunmuşdur.

Əsər ali məktəb müəllimləri, aspirantlar, dissertantlar, magistrantlar və aqrar sahədə maliyyə problemləri ilə maraqlanan oxucular üçün nəzərdə tutulmuşdur.

MÜNDƏRİCAT

Giriş	5
-------------	---

I FƏSİL.

MALİYYƏ POTENSİALININ FORMALAŞMASININ VƏ AQRAR SAHƏNİN PRIORİTETLİYİNİN NƏZƏRİ VƏ METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1.Maliyyə potensialının mahiyyəti və funksiyaları	8
1.2.Maliyyə potensialının komponentləri və aqrar sahənin maliyyə təminatı məsələləri	16
1.3.Aqrar sahənin inkişafı prioritetləri və maliyyə potensialının formalaşdırılmasının büdcə-vergi aspektləri	22
1.4.Kənd təsərrüfatında maliyyə resurslarından istifadə	31

II FƏSİL

VERGİNİN STİMULLAŞDIRMA FUNKSİYASI VƏ AQRAR-SƏNAYE KOMPLEKSİNDƏ VERGİ REJİMİ

2.1.Keçid şəraitində maliyyə potensialının inkişafı və vergi siyasəti.....	56
2.2.Vergi sisteminin xüsusiyyətləri və gəlirlərdən istifadə məsələləri.....	74
2.3.Stimullaşdırıcı təsir mexanizminin formalaşma istiqamətləri ...	86
2.4.Aqrar-sənaye kompleksində vergi rejimi	90
2.5.Vergi rejiminin təkmilləşdirilməsinin strateji istiqamətləri	105

III FƏSİL

MALİYYƏ POTENSİALININ FORMALAŞMASI VƏ BORC SİYASƏTİ

3.1.Maliyyə potensialı və dövlətin xarici borcu	118
3.2.Maliyyə potensialı və qarşılıqlı borclar problemi	131
3.3.Xarici borcun böhran səviyyəsinin qiymətləndirilməsi və onun maliyyə potensialına təsiri məsələləri	141
3.4.Maliyyə potensialının inkişafı və kapital idxalı məsələləri.....	147
3.5.Dövlət borclarının tarazlı idarə olunması və maliyyə potensialı.....	155

IV FƏSİL
AQRAR SAHƏNİN PRIORİTETLİYİ VƏ REGIONLARIN
MALİYYƏ POTENSIALINDAN İSTİFADƏ

4.1.Aqrar sahənin inkişafının maliyyə təminatı və dövlət tənzimlənməsi	181
4.2.Aqrar sahənin prioritetliyi və regionların maddi-maliyyə göstəricilərinin qarşılıqlı əlaqələrinin modelləşdirilməsi	207
4.3.Kənd təsərrüfatının regional maliyyə təminatının sistemli təhlili və proqnozu üçün ümitasiya modelləşdirilməsi.....	231
İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı.....	243

Müəhibə: Amalımız çağdaş dünyanın modern təhsil sisteminə
qovuşmaqdır

2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin
ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı.

GİRİŞ

Bazar iqtisadiyyatına keçid prosesində Azərbaycan iqtisadiyyatının maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılması məsələləri aktual iqtisadi problemlərdən biridir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid prosesində maliyyə mahiyyəti və qiymətləndirilməsi, maliyyə potensialının təşkiledicilərinin təhlili və qiymətləndirilməsi üsulları, vergi potensialının təşkiledicilərinin qiymətləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi, istiqamətlərinin işlənməsi məsələləri iqtisadi reallığın təxirə salınmasında həllini gözləyən məsələlərdəndir.

Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində ölkənin maliyyə potensialının müəyyən olunması üsulları, stimullaşdırıcı təsir mexanizminin formalaşması məsələləri, maliyyə potensialı ilə borc probleminin qarşılıqlı əlaqələri, regional maliyyə siyasəti və aqrar sahənin inkişaf prioritetləri xüsusi aktualıq kəsb edən problemlərdəndir. Xarici tədqiqatlar əsasən vergiqoyma obyektlərinin qiymətləndirilməsi üsullarına, vergi sisteminin idarə olunmasında optimal hədlərin qiymətləndirilməsi və maliyyə potensialına təsir edən xarici borc problemlərinə həsr olunmuşdur. Azərbaycan iqtisadçılarından A.Nadirov, Z.Səmədzadə, A.Ələsgərov, Ə.Nuriyev, A.Musayev, İ.H.Aliyev, R.Ə.Balayev, S.V.Salahov, Ə.Q. Əlirzayev, İ.H.İbrahimov və başqalarının maliyyə potensialının və aqrar sahənin inkisafı imkanlarının tədqiqinə dair elmi-tədqiqatları mövcuddur.

Azərbaycan iqtisadiyyatının maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılması üçün metodikanın işlənməsi və onun əsasında bütövlükdə ölkənin və onun regionlarının maliyyə potensialının qiymətləndirilməsi, maliyyə potensialının regionlar üzrə müəyyən olunması və bu potensialın aqrar sahənin inkişafına yönəldilməsi imkanlarının müəyyənləşdirilməsi məsələləri həll olunmalıdır. Azərbaycanda stimullaşdırıcı vergi sisteminin formalaşması istiqamətlərinin müəyyən olunması, maliyyə potensialının inkişafında mühüm rol oynayan borclanma prosesinin əsaslandırılmış istiqamətlərinin seçilməsi, regionların və burada aqrar sahənin inkisafının maliyyə təminatının optimal təşkili üçün iqtisadi-riyazi modellər sisteminin ümumi quruluşunun verilməsi, onun əsasında proqnoz qiymətləndirmələrin aparılması elmi-nəzəri və təcrübi əhəmiyyətə malikdir.

Buna görə də maliyyə mahiyyəti və funksiyalarının tədqiqi, maliyyə potensialının qiymətləndirilməsinin nəzəri - metodoloji və büdcə-vergi sistemində maliyyə potensialının formalaşması

məsələləri, keçid iqtisadiyyatı şəraitində maliyyə potensialı, təşkilətilərinin müəyyənləşdirilməsi və aqrar sahənin maliyyə təminatı səviyyəsinin tədqiqi, maliyyə və vergi potensialının qarşılıqlı əlaqələrinin və əsas meyillərin müəyyən edilməsi, aqrar iqtisadiyyat üçün stimullaşdırıcı mexanizmin formalaşması məsələlərinin araşdırılması, maliyyə potensialının proqnozlaşdırma üsullarının işlənməsi və yüksəldilməsi üçün borcun məqbul səviyyəsinin müəyyən olunması, bu istiqamətdə xarici borcun optimal idarə olunması və xarici borc siyasətinin işlənməsi, Azərbaycan Respublikası regionlarının maliyyə və vergi potensialının tədqiqi və proqnozlaşdırılması üçün yeni iqtisadi şəraitə uyğun regionlaşdırma sxeminin və işlənməsi, aqrar iqtisadiyyatın inkişafının maliyyə təminatı və onun dövlət tənzimlənməsi mexanizminin işlənməsi, aqrar sahənin inkisafının maliyyə göstəricilərinin qarşılıqlı əlaqələrinin modelləşdirilməsi, regionların maliyyə və vergi potensialının qiymətləndirilməsi üçün imitasiya modelinin ümumi quruluşunun işlənməsi və əsaslandırılması kimi məsələlərin həlli zəruridir.

Bazar münasibətlərinin təkamülü mühitində maliyyə və vergi potensialının artınması, aqrar sahənin maliyyə təminatının tənzimlənməsi məsələləri diqqət mərkəzində olmalıdır.

Kitabın birinci fəslə maliyyə potensialı anlayışına, onun mahiyyəti və funksiyalarının təhlilinə və maliyyə potensialının komponentləri və aqrar sahənin maliyyə təminatı məsələlərinə həsr olunmuşdur. Monoqrafiyanın bu fəslində büdcə - vergi siyasətinin maliyyə potensialına təsiri məsələləri geniş şəkildə araşdırılmışdır.

İkinci fəsil maliyyə və vergi potensialının qarşılıqlı əlaqəsi və onun formalaşması məsələlərinə həsr olunmuşdur. Bu fəsilə bazar iqtisadiyyatına keçid prosesində, maliyyə potensialının əsas mənbəyi olan vergi potensialının formalaşması və onun maliyyə potensialı ilə qarşılıqlı əlaqəsinə baxılmış və büdcə gəlirlərində onun yeri və rolu qiymətləndirilmişdir. Büdcə gəlirlərinin stabilləşməsində əsas amil kimi vergi rejiminin optimallaşdırılması istiqamətləri təhlil olunmuşdur.

Aqrar-sənaye kompleksində vergi rejimi və onun təkmilləşdirilməsi məsələləri ətraflı nəzərdən keçirilmişdir.

İşin üçüncü fəslində maliyyə potensialına təsir göstərən əsas amil - ölkənin daxili və xarici borc problemi araşdırılmış və onun maliyyə potensialına təsiri müəyyən edilmiş, xarici borcun Laffer əyriləri vasitəsi ilə böhran səviyyəsinin qiymətləndirilməsi sxemi təklif olunmuş və Azərbaycan üçün uyğun qiymətləndirmələr aparılmış, dövlətin xarici borc siyasətinin istiqamətləri şərh edilmişdir.

Monoqrafiyanın dördüncü fəslə aqrar sahənin prioritetliyi və onun regionların maliyyə potensialından istifadə məsələlərinə həsr

olunmuşdur. Dövlətin regional maliyyə siyasətinin formalaşma istiqamətləri tədqiq edilmişdir. Azərbaycan üçün yeni regionlaşma sxemi təklif edilmiş və onun əsasında maliyyə təminatının səmərəli dövlət tənzimlənməsini həyata keçirmək, aqrar sahənin və kənd ərazilərinin inkişafının perspektiv istiqamətlərinin işlənməsi üçün riyazi-iqtisadi modellər sislemi təklif olunmuş, onun vasitəsi ilə regionların real maliyyə vəziyyəti və maliyyə potensialının səviyyəsinin dəyişməsi meylləri müəyyənləşdirilmişdir.

Aqrar sahənin prioritetliyi və maliyyə potensialının qarşılıqlı əlaqələrinin tənzimlənməsi istiqamətində ümumiləşdirmələr edilmiş, təklif və tövsiyələr əsaslandırılmışdır.

Kitabın III fəslə E.M.Sadıqovla birgə hazırlanmışdır.

Mirdaməd Sadıqov

Maliyyə potensialı: formalaşma və aqrar
sahənin prioritetliyi

(Azərbaycan dilində)

Kompüter tərtibçisi

və dizayner: **Aydın Abdullazadə**

Məsul katib: **Yaşar Zeynalov**

Formatı: 70x100_{1/16}. Həcmi 18,5 ç.v.

Sayı 500. Ofset kağızı № 1.

Ofset üsulu ilə hazır diopozitivlərdən istifadə
olunmaqla çap edilmişdir.